

VITA

MEGJEGYZÉSEK „AZ 1940. ÉVI NYUGAT-EURÓPAI HADJÁRAT TÖRTÉNETE ÉS HADMŰVÉSZET TÖRTÉNETE NÉHÁNY KÉRDÉSÉNEK KRITIKÁJA” C. TANULMÁNNYAL KAPCSOLATOS VITÁHOZ

A Hadtörténelmi Közleményekben az utóbbi időben mind több anyag jelenik meg a 2. világháború történetéről, sőt az e kérdések kapcsán kialakult viták közlésére is lehetőséget ad. Ezzel a folyóirat komoly segítséget nyújt ahhoz, hogy a második világháborúval kapcsolatos problémák tisztázódjanak. A második világháború egyes kérdéseit tárgyaló tanulmányok sorába tartozik dr. Horváth Miklós alez. elvtársnak a Hadtörténelmi Közlemények 1961. 1. számában megjelent tanulmánya, amely a második világháború első időszakának döntő, 1940. évi franciaországi német hadjáratával foglalkozik. A szerző gazdag külföldi (szovjet és nyugati) irodalom felhasználásával igyekszik választ adni néhány vitás hadtörténelmi és hadművészet történeti kérdésre. Figyelmének középpontjába a nyugati szövetségesek és a fasiszta Németország hadászati tervét, a felek erőviszonyait és a hadjárat egyik döntő fegyvernemének, a harcokosi csapatok szerepének vizsgálatát állította.¹ Helyesen választotta ki mondanivalójának fő kérdéseit, mert ezeken keresztül világosan megmutatkozik az 1940 tavaszi hadjárat helye a hadtörténelemben és az, hogy ezek a hadműveletek mi újat hoztak a hadművészetben.

Sajnos, a célkitűzést nem követte a megnyugtató megoldás. A szerző sok anyag, esemény és vélemény felsorolása és bírálata mellett nem ad világos választ arra, hogy miért bukott el a nyugati szövetségesek hadászati terve, illetve mi a magyarázata a németek katonai győzelmének, és milyen tanulságokat vonhatunk le a páncélos fegyvernem alkalmazásából. Vélemé-

¹ HK. 1962. 1. 274. old.

nyem szerint ehhez mélyebben kellett volna elemezni a francia védelmi és a német támadó, manőverező hadászati elvek kialakulását és a közöttük levő különbséget (politikai kérdésekről nem beszélek, mert azokat a szerző helyesen oldotta meg).

E problémák részletesebb kifejtésére azért is szükség lett volna, mert a fasiszta Németország politikai és katonai vezetői — annak ellenére, hogy hadművészeti elveiket az 1940 május-júniusi hadműveletek nem tették sokoldalúan próbára —, győzelmeikből messzemenő következtetéseket vontak le. Megszédülve a sikerektől a Wehrmacht legyőzhetetlenségéről szónokoltak. A nyugati hadjárat tapasztalataiból levont több szempontból helytelen következtetések alapján arra a meggyőződésre jutottak, hogy világhódító terveik fő akadályát, a Szovjetuniót és hadseregét néhány hónap alatt megsemmisítik.

A páncélosok fejlődésének bemutatására a szerző nagy gondot fordított, azonban tanulmánya II. fejezetében a páncélos fegyvernem fejlődését csak technikai és szervezési oldalról világította meg. A páncélosok hadművelési, harcászati alkalmazásáról már csak vázlatosan beszél. Enélkül pedig nehéz megérteni a páncélos fegyvernem szerepét az 1940-es francia—német hadjáratban.

Ezt azért húzom alá, mert az események tüzetesebb vizsgálatánál mindjárt szembetűnik, hogy a francia katonai vezetők, metafizikus gondolkodásuk miatt, nem értették meg a hadművészet fejlődésének törvényeit, vagyis hogy a haditechnika, a fegyveres erők szervezési formái és a harctevékenység módszerei között szoros összefüggés áll fenn. Többek között ez volt az egyik oka annak, hogy a páncélosaikat helytelenül alkalmazták.

A két világháború között az összes katonai gondolkodót és hadvezért az a kérdés izgatta, hogy az új haditechnika megjelenése milyen változást követel a fegyveres erő szervezésében, a harctevékenység módszereiben. Hiszen e tényezők egyikének megváltozása feltétlen ilyen, vagy olyan változást von maga után a többiben is. Igaza van Horváth elvtársnak, hogy a tényezők megjelenésében meghatározó szerepe van a termelésnek, a gazdaság produktumának, a haditechnikának (vagyis a páncélosoknak, repülőgépeknek, gépvontatású tüzérségnek stb.). Ezek azok a legforradalmibb elemek, amelyek közvetlen hatást gyakorolnak a háború vezetésének módszereire, a fegyveres erők fejlődésére és szervezésére.

A harckocsik, a repülőgépek és a gépvontatású tüzérség

megjelenése ténylegesen véget vetett az 1. világháborúra jellemző állásháborúnak, az új háború manőverező formát öltött.

A francia hivatalos katonai vezetők azonban nem értették meg azt sem, hogy a harctevékenység módszerei, a csapatok szervezési formái az ezekben létrejövő változások visszahatnak a fegyveres harc eszközeire és követelményeket állítanak velük szemben, vagyis új, tökéletesebb fegyvereket követelnek a harcászati, hadműveleti, hadászati tervek megvalósításához. Más szóval meg kellett növelni a harckocsik hatótávolságát, mozgékonyosságát, páncélvédeltségét, fokozni kellett fegyvereik tűzhatását, híradó berendezéseik hatótávolságát, hogy a harcászati feladatokon túl hadműveleti feladatok megoldására is alkalmazsak legyenek. Ugyanilyen követelményeket állítottak a légierő, a tüzérség, sőt a gépesítés fokozásával a gyalogság elé is.

A 2. világháború kirobbantása és a háború első szakaszának jellege az imperialista hatalmak bel- és külpolitikájában leli magyarázatát. Franciaország vereségére azonban csupán e kérdés egymagában történő vizsgálata nem ad választ.

A háború a politika folytatása más eszközökkel, ami azt jelenti, hogy mindaz, ami kapcsolatban van a háború előkészítésével és végrehajtásával, az alá van rendelve a meghatározott politikai célok elérésének. Lenin erről azt írja: „A politikai cél jellege . . . döntő hatással van a háború vezetésére . . .” A politika tehát a hadászatot, a hadászati célon keresztül a neki megfelelő útra viszi. Ez volt a helyzet az 1940-es nyugat-európai hadjárat idején is. Franciaország és szövetségesei, illetve Németország uralkodó osztályának politikai célkitűzései határozták meg a hadászat általános és részfeladatait. A szemben álló felek uralkodó osztályainak imperialista politikája következtében a 2. világháború mindkét fél részéről igazságtalan célokért indult.

A háború kirobbanásának pillanatában a fegyveres harc kegyetlen és könyörtelen törvénye lép életbe, amelynek megsértése, vagy fel nem ismerése súlyos következményekkel járhat, az adott esetben a szövetséges hadseregek vereségéhez, Hollandia, Belgium és Franciaország kapitulációjához vezetett.

Franciaország vereségében a döntő szerepet a francia monopolista körök imperialista, szovjetellenes politikája játszotta. A „be nem avatkozás” politikája, a fasiszta Németországnak tett engedmények lehetővé tették a német militarizmus újjáéledését és agresszív céljaik végrehajtásához szükséges fegyveres erők megteremtését, ugyanakkor elutasították a kollektív biztonsági rendszert és a francia—szovjet fegyveres segélynyújtási egyezmény végrehajtását. Franciaország tehát e politikájá-

val ténylegesen hozzájárult a 2. világháború kirobbantásához és Németország nyugat-európai támadó hadjáratának bekövetkezéséhez.

Horváth elvtárs tanulmányában Gamelin, Churchill, Ch. de Gaulle, Guderian stb. állításait cáfolva rámutatott arra, hogy Franciaország veresége a politikai okokon kívül a katonai vezetési passzivitásában leli magyarázatát, amely lehetővé tette, hogy a „németek szabadon tudták megválasztani támadásuk idejét, irányát és erejét”.² Az okok mélyebb elemzésére azonban nem tér ki, csak az uralkodó osztályok szovjetellenességére utal.

Véleményem szerint ennek a passzivitásnak a szovjetellenességen kívül más indítékai is voltak. Franciaország nagyhatalmi tekintélye a XIX. sz. második felétől állandóan csökkent. Ezt a folyamatot még az 1. világháborúban elért győzelem és a versailles-i békeszerződés sem tudta megállítani. Ezért a francia monopolisták a két világháború között mindent elkövettek, hogy szerzett zsákmányukat megvédjék a többi imperialista hatalomtól, mindenekelőtt Németországtól. A francia uralkodó osztály külpolitikája arra irányult, hogy legveszélyesebb imperialista ellenfelét, Németországot korlátok közé szorítsa. A „Ruhr kaland” után azonban kénytelen volt tudomásul venni, hogy törekvései, a német nép, a haladó nemzetközi közvélemény, ezenkívül az angol és amerikai imperialisták ellenállásba ütköznek. Ezért a 20-as évek közepétől külpolitikájával az elért eredmények biztosítására törekedett, ami a hadászat vonalán a Maginot-vonal megépítéséhez vezetett.

A védekező külpolitika védelmi hadászatot szült. Franciaország katonai doktrínája külpolitikai célkitűzéseinek a hatására tette magáévá védelmi hadászat elveit. Ch. de Gaulle írja „Memoires de guerre” című munkájában: „Már eleve azt tétéleztek fel, hogy az arcvonal a Maginot-vonal mentén húzódik, amelynek a belga erőrendszer lesz a folytatása. Azt gondolták, hogy a felfegyverzett nemzet a gát mögé rejtőzve fenntartja az elleneséget mindaddig, amíg az az ostromban ki nem merül és a szabad világ csapásai alatt össze nem omlik.” Majd így folytatja: „ez felelt meg a rendszer szellemének, amely kitartott a passzív katonai doktrína mellett”.³

A francia vezérkarnak és mindenekelőtt a nagy tekintélynek örvendő Petainnek az volt a véleménye, hogy a technika fejlődése ellenére érvényben maradtak az 1. világháború idejé

² HK. 1961. 1. 58. old.

³ Voennüé memoarü (Memoires de guerre) Izdat. Inlit. Moszkva 1957. 35. old.

múlt elvei. Továbbra is kitartottak az állásháború elmélete mellett, ennek az alapján szervezték, fegyverezték fel, képezték ki a francia hadsereget és dolgozták ki a katonai doktrínát is. Elgondolásaik szerint háború esetén a mozgósított hadseregnek meg kell szállni a Maginot-vonalat és a szövetséges belga hadsereggel a belga erődrendszert. Majd ott várni, feltartani és elvéreztetni az ellenség támadó csapatait.

Az új fegyverekről, harckocsikról, légierőről, gépvontatású tüzérségről az volt a véleményük, hogy a védelem megerősítését kell hogy szolgálják, vagy szükség esetén, az eredeti helyzet visszaállítására, ellenlökések, ellencsapások végrehajtására kell alkalmazni. A harckocsiknak az új háborúban nem szántak komolyabb szerepet. Továbbra is gyalogságot támogató fegyvernek tekintették. Ezért szerveztek páncélos zászlóaljakat és nem páncélos magasabbegységeket. Csak a lengyel hadjárat után láttak hozzá négy páncélos hadosztály felállításához. Alkalmazásukat azonban elméletileg nem dolgozták ki. Sőt a rövid idő arra sem volt elég, hogy összekovácsolják őket. Többek között ez a magyarázata, hogy az 1940 tavaszi hadjáratban a franciák helytelenül alkalmazták páncélos magasabbegységeiket. Nem képezték belőlük csapástmérő csoportot, hanem szétszórva, részenként, a gyalogság támogatására vetették harcba. Ezért semmi komoly hatást nem gyakoroltak a hadműveletek kimeneteleire (kivéve a 4. pc. ho-t).

A francia elvek szerint, a tömeghadseregek korszakában, a mélyen lépcsőzött, műszakilag jól kiépített akadályrendszerrel és automata fegyverekkel jól ellátott védelmi rendszer jelentette az ország biztonságát. Ebből keletkezett az az illúzió, hogy Franciaország mindenféle támadással szemben védve van.

A Maginot-vonal valójában komoly akadályt jelentett a 2. világháborúban, a hiba azonban az volt, hogy Franciaország határát csak 140 km hosszúságban, védelmezte. Északon, a belga—francia határ mentén csak közvetlenül a háború előtt építették ki a Maginot-vonal folytatását, előkészített védelmi vonal formájában. Ennek a szakasznak azonban nem szántak döntő szerepet. Hadászati terveikben a Maginot-vonal igazi folytatásának a belga erődrendszert tekintették és annak meg szállásával szándékoztak megállítani a németek támadását.

A francia védelmi rendszer balszárnyának a kiépítettsége tehát nem volt döntő jelentőségű, különben is a francia—belga—angol hadsereg rendelkezett annyi élőerővel és technikával, hogy sikerrel felvehette volna a küzdelmet a csak légifölénnyel rendelkező német hadsereggel. A szövetségeseknek is volt kellő

számú korszerű fegyverük, csak az volt a gyengeségük, hogy nem korszerűen alkalmazták.

A francia katonai vezetők nem értették meg, hogy a harcok és zuhanó bombázók tömeges megjelenése forradalmat hozott a hadművészetben. Az új haditechnika új harcászati, hadműveleti módszereket és a fegyveres erők új szervezését követelte meg. A franciák és az angolok a védekező hadászati elvek miatt nem szerveztek páncélos és légi magasabbegységeket. Nem támadó, hanem védelmi hadműveletekkel akarták ellenfelüket legyőzni. Az volt a véleményük, hogy jobb egy áttörhetetlen védelmi rendszerben ülni, mintsem támadni. Első világháborús módszerrel akarták Németországot megverni, vagyis blokádnak alá venni Hitleréket és időt biztosítani Anglia felfegyverkezéséhez. Külpolitikájuk arra irányult, hogy ameddig lehet, távol tartsák Franciaországot és Angliát a háborútól és Németországot a Szovjetunió elleni támadásra ösztönözzék. Ezért nem kezdtek támadó hadműveleteket 1939 szeptember elejétől 1940. május 10-ig a „furcsa háború” idején.

Az 1. világháborúban kialakított védelmi hadászati elveiket semmi sem ingatta meg; jóllehet 1935-ben a szovjet elméletek hatására a németek is hozzáálltak páncélos hadosztályok felállításához. A hivatalos francia katonai körök azonban továbbra is kitartottak amellett, hogy a kiépített védelem megállásra kényszeríti a harcokocsikat. Megítélésük szerint a páncélosokra ugyanaz a sors vár, mint az 1. világháborúban a lovasságra. Ennek igazolását látták a spanyol polgárháború és intervenció fegyveres harcaiban. Nem vették figyelembe, hogy ott nem került sor a páncélosok tömeges alkalmazására. Azonkívül, hogy a páncélelhárítás tökéletesedésének hatására a harmincas évek második felében új típusú, mozgékonyabb, erősebb páncélszerű, nagyobb tűzhatású és hatósugarú harcokcsik jelentek meg a hadseregeknél (meg kell jegyezni, hogy a franciák igyekeztek lépést tartani a harcokcsi gyártásban).

Ch. de Gaulle írja: Weygand tábornoknak 1939-ben az volt a véleménye, hogy a francia hadsereg feladata végrehajtásához rendelkezik minden szükséges eszközzel. Ugyanott idézi Petain marsallt, aki közvetlenül a 2. világháború előtt kijelentette: „A harcokcsik és repülőgépek nem változtatták meg a háború jellegét, Franciaország biztonságának az alapja a műszaki berendezésekkel megerősített összefüggő arcvonal.” A francia napi sajtó is arra törekedett, hogy a közvélemény előtt csökkentse a harcokcsik jelentőségét. 1939-ben a Figaróban ilyen címen jelentek meg cikkek: „A harcokcsi nem legyőzhetetlen”, „A

harckocsik gyengeségei” stb. Ezenkívül akadt olyan tábornok, akinek az volt a véleménye, hogy a támadó szellemű németeknek szükségük van harckocsi hadosztályokra, de a békeszerető Franciaország, amely előtt védelmi feladatok vannak, nem állhat a motorizálás oldalára.⁴

Azt hiszem ezek után nem kelt semmi meglepetést, hogy a nyugati szövetséges vezérkarok, mindenekelőtt a francia — a második világháború idején — védelmi hadászati terveket dolgozott ki és meglevő erejét súlyképzés nélkül egyenlően helyezte el az ország határvédelmére. Tervükben nem fordítottak gondot az erőkkel és eszközökkel való manőverezésre. Csapataik elé nem állítottak határozott támadó feladatot, ezért eleve passzívításra kényszerítették őket. Komoly gyengesége volt a franciák tervének az is, hogy a fegyveres erőket megfelelő súlyképzés nélkül egy hadászati lépcsőbe bontakoztatta szét. A 16 hadosztályból álló hadászati tartalékot nem készítették fel aktív hadművelati tevékenységre.

Itt kell helyesbítenem Horváth elvtársnak tanulmánya 67 oldalán elkövetett tévedését, ahol ezt írja: „A szövetséges csapatok főparancsnoksága, amely a francia főparancsnokságot jelentette, egyáltalán nem rendelkezett stratégiai tartalékokkal. Enélkül hadműveletet vezetni a vereség bekövetkezése nélkül lehetetlen...”

Az egész második világháború történetében ez volt az egyetlen hadjárat, ahol az egyik fél stratégiai tartalékok nélkül vetette harcba a rendelkezésre álló erőket.”

Ezzel szemben a valóság az, hogy a francia hadseregnek 16 hadosztályból álló (ebből három pc. ho.) hadászati tartaléka volt.⁵ Ez ugyan kevesebb, mint a németeké (42 hadosztály, 1 dandár), úgy értékelni azonban, hogy a francia főparancsnokság nem rendelkezett tartalékkal, egy kicsit túlzás.

A hiba, mint már előbb is említettem, az volt, hogy a hadászati tartalékot nem készítették elő hadművelati feladatok végrehajtására. Azok passzív szemlélői voltak a Kleist-féle páncélos csoport Csatorna irányába való előnyomulásának. Guderian írja „Egy katona visszaemlékezései” című művében a május 19-i eseményekkel kapcsolatban: „Továbbá tudtunk még egy francia tartalék hadseregről, amely mintegy nyolc hadosztályból állt és Párizs térségében volt készenlétben. Nem tételeztük fel,

⁴ Voennüe memoarü (Memoires de guerre) Izdat. Inlit. Moszkva 1957. 47. old.

⁵ Isztorija Velikoj Otecsestvvennoj Vojnü SZSZSZR. 1941—1945. Moszkva 1960. I. köt. 220. old.

I. F. C. Fuller „THE SECOND WORLD WAR 1939—1945” című munkájában írja (orosz ford., 95. old.). A franciák 102 hadosztályából 32 hadosztály tartózkodott tartalékban és az arcvonaltól messze mélyen szétszórva helyezkedett el.

hogy Frire tábornok megindul ellenünk, amíg mi mozgásban vagyunk. A francia elvek szerint nyilván szigorúan arra várt, hogy jelentsék: az ellenség megállt.”

Osszegezve elmondhatjuk, hogy a szövetségesek hadászati terve nem azért szenvedett vereséget 1940-ben, mert az angolok megtagadták légierejük bevetését, vagy hogy hatásköri vita volt Georges és Gamelin tábornokok között stb., hanem azért, mert a francia monopolisták szovjetellenes politikájuktól elvakulva nem törekedtek a német fasiszták megsemmisítésére. Ugyanakkor hadtudományuk lemaradt a fejlődéstől. Vezérkaruk képtelen volt megbirkózni a manőverező háború nehézségeivel. Amikor azután fellobbant a háború tüze és a lángok belekaptak Franciaország hatáiraiba, meglevő eszközeiket nem tudták hatásosan felhasználni a tűz eloltására és a lángok áldozataivá váltak.

A franciákkal szemben a németek 1940 májusi hadászati terve éppúgy, mint az 1939 lengyelek elleni szeptemberi is, a totális villámháborús elveken nyugodott. Ezt azért említem meg, mert Horváth elvtárs a tanulmányában azt írja: „A második világháború első szakaszában a német hadművelati terveket meghatározta a háború kezdetének az a jellege, hogy Németország, Anglia és Franciaország háborúja... eredetileg mindkét fél részéről imperialista háború volt.”⁶ Véleményem szerint e tervek jellege független attól, hogy a háború kezdetén, a második szakaszában, vagy harmadikban dolgozták ki, vagy hogy imperialista célokat kergető ellenfelek megsemmisítésére irányult. A németek összes terve agresszív, hódító jellegű volt, mert a német imperializmus politikai céljából kiindulva a világ újrafelosztását, a világalom megszerzését szolgálta.

Az első világháborúban vereséget szenvedett német imperializmus a kapitalizmus egyenlőtlen gazdasági, politikai fejlődése következtében új elrendezést követelt. Hadseregét a szárazföldi hadszíntereken megvívandó totális-villámháborúra készítette fel. A nyugati szövetségesek elleni hadászati tervek kidolgozásánál fő figyelmét arra fordította, hogy olyan erős első lépcsőt hozzon létre, amely képes egy hadjárat keretein belül gyors, határozott támadással részekre szabdalni és megsemmisíteni a francia—angol—belga és holland hadsereget. A fő csapást mérő erőt a légierőtől támogatott páncélos csapatok jelentették. A tábori hadseregek elé a páncélosoktól elfoglalt terület megtisztítását és megszállását állították.

Horváth elvtárs részletesen foglalkozik a „Fall Gelb” ismertetésével. Sokoldalúan tárgyalja eredeti tanulmányában,

⁶ HK. 1961. I. 60. old.

majd Borus elvtársnak adott válaszában is annak részleteit. Ennek ellenére egyet kell értenem Borus elvtárs megjegyzésével. A „Fall Gelb”-ről oldalakat olvashatunk Dr. Horváth tanulmányában, de a lényegről alig esik szó. Mannstein neve elő sem fordul. Elvitathatatlan, hogy a „Fall Gelb” végleges változatát és a fő feladatokat megoldó páncélos csoport alkalmazásának módszereit Mannstein dolgozta ki. Ha az első világháborúban megbukott Schlieffen-terv szerzőjének nevét megemlítjük, akkor Mannstein nevét nem tudom miért kell elhallgatni. Hiszen ő volt, aki a konzervatív német tábornokokkal szemben a páncélos magasabbegységek tömeges alkalmazásáért sikraszállt, ami akkor megfelelt a korszerű követelményeknek. Ezenkívül Mannstein volt az, aki Guderiannal való tanácskozás után rábírta a német főparancsnokságot, hogy a páncélos és gépesített csapatokat, a Kleist-féle páncélos csoportot alkalmaznának hitt terepen, az Ardenneken át vetették be. Vagyis ezzel biztosították, hogy a szövetségeseket a német főcsapás nem várt irányból, meglepetésszerűen érte.

Természetesen nem a név a fontos, hanem az, hogy a hadművészet szempontjából milyen új jelenségekkel találkozunk 1940 tavaszán, illetve hogy hasznosították a németek a lengyel hadjárat tapasztalatait a nyugat-európai hadműveleteik megtervezésénél.

1939 szeptemberében, a hadjárat első szakaszában a németek a páncélos hadtesteket a tábori hadseregeknek rendelték alá. Szeptember 7-től azonban a Guderian-féle páncélos hadtestet az „Észak” hadseregcsoport közvetlen alárendeltségébe helyezik és a hadseregcsoport összerdekeit szolgáló feladat végrehajtására alkalmazzák. Ennek a tapasztalatnak az alapján készítették el a „Fall Gelb” keretén belül a páncélosok alkalmazását és határozták el, hogy a főcsapás irányában két páncélos hadtestből (5 páncélos hadosztály) és egy gépkocsizó gyalogos hadtestből páncélos csoportot hoznak létre a főcsapás irányában a feladat végrehajtására. (Kleist-féle páncélos csoport.) Végeredményben ez azt jelentette, hogy a páncélos magasabbegységeket kivették a tábori hadseregek alárendeltségéből és *önálló hadműveleti feladatra alkalmazták* a hadseregcsoport parancsnokának az alárendeltségében.

Meg kell jegyezni, hogy Horváth elvtárs téved, amikor azt írja: „A német vezetés a páncélos erőket egy csoportba vonta össze.” Különbözik a Kleist-féle csoport részletes ismertetésénél ő maga is csak 5 páncélos hadosztályt sorolt fel, a megmaradt 5 páncélos hadosztályról pedig helytelenül azt írja: „a többi pán-

célos erőket hadtesteknek rendelték alá, de ott sem aprózták széjjel.”⁷

Ezzel szemben az igazság az, hogy a „B” hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó 39. páncélos hadtestet (9., 3., 4. páncélos hadosztályok) a 18. hadseregnek, míg a 16. páncélos hadtestet, amelyben csak gépkocsizó gyalogos hadosztályok voltak a 6. hadseregnek rendelték alá. A Kleist-féle páncélos csoporton kívül az „A” hadseregcsoport állományába tartozó Hoth-féle 15. páncélos hadtestet (5., 7. páncélos hadosztály) pedig a 4. hadsereg alárendeltségébe került.

A lengyel hadjárat második komoly tanulsága, amit a németek felhasználtak a nyugati hadműveletek idején, különösen a Kleist-féle páncélos csoportnál, hogy a páncélos magasabb egységeket, de az egész csoportot is gépesített gyalogsággal kell megerősíteni (amelyet második lépcsőként alkalmaztak), hogy ezzel képessé tegyék hadműveleti, sőt hadászati jellegű feladatok megoldására.

Harmadik tanulságként csökkentették a páncélos hadosztályok állományában levő P—I., P—II. könnyű harckocsik számát, a P—III., P—IV. javára (309-ről 961-re növelték a közepes harckocsik számát), mert a francia páncélelhárítással és harckocsikkal szemben máskülönben nem értek volna el sikereket.

Ezekkel a szervezési változtatásokkal fokozták a páncélos magasabbegységek csapástmérő erejét és manőverező képességét.

A „Fall Gelb” másik fontos vonása azonban a páncélosok tömeges alkalmazása mellett az volt, hogy végrehajtása során igyekezett félrevezetni a szövetségeseket a főcsapás irányát illetően. A „B” hadseregcsoport Belgium központjára mért csapásával azt a benyomást keltették, hogy itt mérik a főcsapást, ezzel magukra vonták a francia—angol főerők figyelmét és erre azok átlépték a francia—belga határt.

Tippelskirch írja: A francia főparancsnokság „kedves szolgálatot” tett a német főparancsnokságnak azzal, hogy gyorsan mozgó magasabbegységeit Belgium és Hollandia területére csoportosította át, ahol azokat a „B” hadseregcsoport csapatai rögtön lekötötték. A helyzet — írja Tippelskirch — egészen másképp alakult volna, ha a francia főerők megmaradnak a francia—belga határon kiépített védelmi rendszerben és gyorsanmozgó csapataikat az arcvonal mögött tartalékban hagyják. Ettől féltek a németek a legjobban. A német főparancsnokság csak akkor könnyebbült meg, amikor felderítették, hogy a francia had-

⁷ HK. 1961. 1. 81. old.

sereg balszárnyának három hadserege (az 1., 7. francia és az angol expedíciós hadsereg) átlépte a belga határt. E nélkül a német csapatoknak jóval nehezebb lett volna kijutni a tengerhez, és bekeríteni a franciák balszárnyának három hadseregét.⁸

Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy a „Fall Gelb” végeredményben sikerét nagyrészt a szövetséges vezérkar tehetetlenségének köszönhette.

Horváth elvtárs az 1940 május—júniusi nyugati hadjárat kritikai összefoglalása előtt, hogy érthetőbbé tegye a hadjárat fő problémáit, több mint tíz oldalon a páncélosok nyugati hadjárat előtti és alatti fejlődéséről ad rövid áttekintést. Mint már említettem ez a kép túlságosan egyoldalú és nem ad választ arra, hogy milyen szerepet töltött be a páncélos fegyvernem a második világháború első szakaszában.

A harckocsi az első világháborúban akkor jelent meg, amikor az összes hadszíntereken a géppuska és a modern tüzérség hatására megmerevedtek az arcvonalak és a tengertől- a tengerig húzódó összefüggő arcvonalak jöttek létre. Az állandóan tökéletesedő drótakadályokkal, géppuskákkal, tüzérséggel és mélyen kiépített árokrendszerrel ellátott védelmet az akkor meglévő eszközökkel nem lehetett áttörni és ez a manőverező háború végét jelentette. E nélkül pedig lehetetlen volt az ellenség hadseregének megsemmisítése, területének megszállása és végeredményben legyőzése.

A szemben álló felek hiába kísérleteztek több napig tartó tüzérségi előkészítéssel utat törni az ellenség védelmében a gyalogság számára. Mindez csak helyi, harcászati sikereket hozott, óriási anyagi áldozatok árán, anélkül, hogy az ellenség védelmének hadműveleti áttöréséhez vezetett volna. A hosszú tüzérségi előkészítés felfedte a támadó szándékát és ez lehetővé tette, hogy a védő a veszélyeztetett szakaszokra tartalékokat vonjon össze, vagy a mélységben új védelmi vonalat építsen ki. Az akkori szállítási eszközök (lővontatás, vagy a franciáknál a gépkocsik) nem adtak lehetőséget arra, hogy a támadó fél a tüzérségi tűz által létesített réseken keresztül gyors ütemben megfelelő erőket vessen ütközetbe az ellenség védelmének mélységébe.

Hasonlóan nem vezetett eredményre a németek kísérlete a mérges gáz alkalmazására. A gáztámadás végrehajtása túlságosan komplikált volt, erősen függött az időjárási viszonyoktól,

⁸ Itogi vtoroj mirovoj vojnü (Bilanz des zweiten Weltkrieges) Izdat. Inlit. Moszkva 1957. 70—71. old.

ezenkívül a franciák és angolok hamar megtalálták ellene a védekezést.

Így került sor egy új fegyvernek, a harckocsinak az alkalmazására, amelynek azt a feladatot szánták, hogy részt nyisson a megmerevedett védelmi rendszeren. Megjelenése tehát nem véletlen, hanem a fegyveres harc fejlődésének törvényszerű eredménye volt.

Az új támadó fegyver, a harckocsi, azért volt alkalmas erre a feladatra, mert nagy tűzerővel, páncélvédelemmel és jó manőverező képességgel rendelkezett. Mindez lehetővé tette, hogy a támadó fél meglepje a védelemben levő ellenséget, leküzdve annak műszaki akadályait, áttörje védelmének egész mélységét és ezzel megteremtse a széles körű manőverezés lehetőségét.

Az új fegyver megjelenése nagy hatást gyakorolt a különböző fegyvernemek alkalmazására. 1917—1918-ban a nyugat-európai arcvonalon lezajlott hadműveletekben már visszatükröződött a harckocsik jelenléte. Megnövekedett a hadosztályok támadási sávja és ennek megfelelően nagyobb szélességben bontakoztak ki a harcvevényeségek is. A harckocsikkal támadó gyalogság rohama előtt jelentősen lerövidült, vagy egyáltalán el is maradt, a tüzérségi előkészítés (ezzel sikerült harcászati meglepést elérni) és felgyorsult a gyalogság támadásának az üteme is. Már a hadművelet első napján az ellenség védelmét 8—10 km mélyen áttörték, amelyre azelőtt hetekre volt szükség stb.

A harckocsik tömeges alkalmazása felgyorsította tehát a támadás ütemét, azonban technikai gyengeségük, a gyalogság lassúsága, a harckocsik alkalmazásának elméleti tisztázatlansága, lehetetlenné tette, hogy a védelem harcászati mélységének áttörését hadműveletivé fejlesszék. Ezt a feladatot egyedül a harckocsik megoldani nem tudták. Ehhez a gyalogsággal, tüzérséggel, műszaki csapatokkal és a légierővel való szoros együttműködés megszervezésére volt szükség.

Az első világháború alatt ezt a kérdést nem tudták megoldani. A harckocsik nem léphettek ki a harcászati méretekből, csak mint a gyalogságot támogató fegyver jutottak szerephez. A tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy növelni kell a harckocsik mozgékonyágát, hatótávolságát és a vele együttműködő gyalogság, tüzérség és műszaki csapatok gépesítését.

A cambrai, majd 1918-ban lezajlott csaták azt mutatták, hogy a támadás főirányában tömegesen alkalmazott harckocsik lehetővé teszik az ellenség védelmének sikeres, gyors szétverését.

A harckocsikban rejlő lehetőségek azonban csak 22 évvel később, a 2. világháborúban mutatkoztak meg, akkor illeszkedtek be végleg a fegyvernemek közé és váltak a légierővel együtt a harctevékenység döntő eszközeivé.

Az I. világháború után a katonai teoretikusok egy része a manőverező háború eszközeinek és módjainak kutatásánál, vagyis a harcászati áttörést hadművelleti sikerré való fejlesztésénél a megoldást többek között a harckocsik tömeges alkalmazásában és a hadseregek gépesítésében látta.

Ehhez azonban nem volt elég a kérdés elméleti tisztázása. Mindaddig nem lehetett komolyan beszélni a tömeghadseregek, a háború gépi korszakában a páncélosok tömeges alkalmazásáról, a hadseregek mozgékonyságának megnöveléséről, amíg a termelés emelkedése, a traktor, gépkocsigyártás, az olaj, benzin termelés nem jutott el megfelelő szintre.

A 30-as évek elején a világ ipari termelésének mennyiségi és minőségi eredményei lehetővé tették, hogy az I. világháború tapasztalatait figyelembe véve olyan harckocsi típusokat konstruáljanak, amelyek már nemcsak harcászati, hanem hadművelleti feladatok megoldására is alkalmasak voltak. Ezért csak a 30-as években kezdtek hozzá a gyalogság, tüzérség, híradó, műszaki és hadtáp csapatok gépesítéséhez, ami megnövelte a gyalogság mozgékonyságát. A gépkocsira ültetett gyalogság képessé vált, hogy együtt haladjon a harckocsikkal. Ennek eredményeként egy új fegyvernem született, létrejöttek a páncélos és gépesített csapatok.

A páncélos és gépesített csapatok alkalmazásáról a két világháború között a burzsoá teoretikusok egy sor elméletet alkottak, ezeket azonban a hivatalos katonai vezetés nagyjából részben nem tette magáévá.

Erre a sorsra jutott Fuller angol tábornok „ideális hadsereg” elmélete, amely azt javasolja, hogy a tömeghadsereget váltsák fel kislétszámú, teljesen gépesített hadseregekkel. Az volt a véleménye, hogy 60—100 ezer főből álló, 2000 harckocsival, 4000 rohamlőveggel és néhány száz repülőgéppel felszerelt hadsereg a meglepetés maximális kihasználásával képes ellenfelét legyőzni. Egy sor munkájában aláhúzza, hogy a jövő háborújában a harckocsik és a repülőgépeké lesz a döntő szerep. Átesett azonban a ló tulsó oldalára, mert lebecsülte a többi fegyvernem szerepét. Figyelmen kívül hagyta, hogy a háború gépi korszakára a sokmillió hadsereg a jellemzők. Az angol vezérkar azonban elutasította elméletét a hozzá csatlakozó Liddel Hart hasonló gondolataival együtt.

Ugyanerre a sorsra jutottak Ch. de Gaulle 1934-ben az „Írány a hivatásos hadsereg felé” című könyvében kifejtett nézetei. Munkájában ő is síkraszáll a csapatmérő, manőverező, kislétszámú hadsereg mellett, amelyben válogatott páncélos és gépesített csapatok képezik a főerőt. Nézetei nem sok eredetiséget mutatnak; tulajdonképpen Fuller nézeteinek új változatát jelentik. Legfeljebb a technika jelentőségét és szerepét jobban aláhúzza az eljövendő háborúban, mint szellemi elődei. Elgondolásai azonban a szigorúan védelmi hadászati elveket valló francia hadseregben nem nagy visszhangra talált.

A páncélosoknak a jövő háborújában való szerepével a szovjet katonai gondolkodók is foglalkoztak. A nyugatiaktól eltérően azonban nemcsak a haditechnika fejlődésére és az első világháború, hanem a polgárháború és intervenció tapasztalataira is támaszkodtak.

1922-től a katonai folyóiratokban élénk viták zajlottak le az új fegyver alkalmazásáról. Frunze „A francia hadsereg újjászervezése” című cikkében aláhúzza, hogy a vörös hadsereg fejlesztésében nagy jelentősége van a páncélos és gépesített csapatoknak. Követelte, hogy a gyalogságot megfelelő páncélos egységgel lássák el, bátran fejlesszék a páncélos csapatokat, ha szükség van rá más fegyvernemek rovására is. Frunze írásai világosan mutatják, hogy a nyugati kapitalista katonai vezetőkkel szemben a Szovjetunióban a hadsereg vezetői már a 20-as évek elején megértették az új fegyver szerepét.

A szovjet hadsereg egymás után megjelenő harcászati szabályzataiban és fegyvernemi utasításaiban nyomon lehet követni, hogy milyen világosan határozták meg az új háború fő problémáit és abban a páncélos és gépesített csapatok helyét. A lezajlott viták, a különböző szabályzatok és a levezetett hadgyakorlatok mind azt mutatják, hogy a szovjet teoretikusok és katonai vezetők nagyon jól látták az elkövetkezendő háború manőverező jellegét.

Az 1926-ban megtartott katonai tudományos kongresszus leszögezte, hogy a jövő háborújában a korszerű technika megjelenésével nagyobb lehetőségek nyílnak a fő cél, az ellenség élőerejének és harci technikájának, vagyis fegyveres erőinek megsemmisítésére.

Tuhacsevszkij az első ötéves terv idején, ebből az elvből kiindulva kéri, hogy javítsák meg gyökerében a hadiipar termelését és azt javasolta, hogy nagyobb ütemben fejlesszék a légierőt, a gépesített és a légideszant csapatokat. Külön aláhúzza a harci és szállító gépjárművek mozgékonyasága és manőverező képessége fejlesztésének szükségességét. A korsze-

rű páncélos csapatok fejlesztésének problémájával több munkájában foglalkozik. „Nagy hadművelet az új háború kezdetén” című írásában kifejti, hogy az új harceszközök megjelenése új lehetőséget teremtenek az ellenség fegyveres erőinek megsemmisítésére. A hadművészet fejlődésének új szakaszában képesek vagyunk olyan erőt létrehozni, amelyek segítségével döntő csapást mérhetünk az ellenségre.

Az első ötéves terv idején a szovjet hadsereget a legkorszerűbb fegyverekkel látták el. Ez lehetővé tette a páncélos magasabbegységek felállítását, amelyek a frontparancsnokok eszközeként képesek voltak önálló feladatokat végrehajtani.

Igy alakult ki a mély hadművelet elmélete, amelynek lényege, hogy korszerű eszközökkel gyorsan át lehet és kell törni az ellenség védelmét és gyorsanmozgó csapatokkal (harckocsik tömege, gépkocsizó lövész és légierő) az ellenség hadműveleti mélységébe kijutva maximális manőverezéssel kell a kitűzött hadműveleti célokat elérni. A nagymélységű folyamatos és manőverező hadműveletek összessége az egész háborút mozgóháborúvá változtatja.⁹

Mindez világosan mutatja, hogy a II. világháborúban megvalósult gyakorlat elvi tételeit a Szovjetunióban dolgozták ki. Egyetlen nyugateurópai hadsereg sem rendelkezett hasonló elméletekkel.

Ezt a kérdést azért fontos tisztázni, mert Mannstein „Verlorene Siege” című munkájában azt írja, hogy a szovjet hadsereg azért ért el 1942-től olyan hatalmas sikereket, mert megtanulta a németektől, hogy hogyan kell alkalmazni a harckocsizó és gépesített magasabbegységeket és tulajdonképpen a német elvek alapján szervezték és hajtották végre támadó hadműveleteiket.

Hogy mennyire nem felel meg a valóságnak, sőt az egésznek a fordítottja az igaz, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy míg a szovjet hadsereg a harmincas évek elején kiadott szabályzatai már a mély hadművelet elveire épültek, addig a németek 1933-as „A csapatok vezetése” című szabályzata erről említést sem tesz.

Sőt a „Militär Wochenblatt” 1935 áprilisi száma „Korszerű Dzsingiszkan” címen recenziót közöl G. Sz. Iszerszon 1932-ben megjelent „A hadműveleti művészet fejlődése” című könyvéről (amelyet a szovjet akadémiákon tanítottak) és erről többek között ezeket írja: „A világháború csatái hadműve-

⁹ Voенно Историесесzkй Зсurnal, 1962. 3. sz. 31–40. old.

leti tekintetben nem oldották meg az áttörés problémáját... Az új hadműveletek jellegzetessége a mélylési tagozódás.”

A korszerű harceszközök mozgékonyága folytán a támadás ma ismét erősebb, mint a védelem. Az áttörés a korszerű hadművészet problémájának központjába kerül. Az áttörésnél az első hullám csak harcászati sikert érhet el, felszakítja az ellenség arcvonalát. A második és további hullámok kimélyítik a sikert. Ha Schlieffen azt tanította, hogy az győz, akinek a vonala szélesebb és a szárnya erősebb, akkor az oroszok ma azt tanítják, hogy csak az győzhet, akinek mélyebb és erősebben tagozott az arcvonala. Teljesen értelmetlen dolog tehát kis hadseregről beszélni...

Az áttörésnél az első támadó hullám gyalogságból áll sok harcokcsival, erős tüzérségtől és repülőgépektől támogatva. Mögötte a siker kiaknázása céljából újabb hullámok jönnek, amelyek páncélozott járművekből, motorizált tüzérségből és repülőkből állanak. Az utolsó ellenállást az ütött résen át gyorsjáratú harcokcsi tömegek lavinaszerű előnyomulásával kell megtörni, páncélozott terepjáró gépkocsikon szállított gyalogság és motorizált tüzérség közreműködésével. Ezek nyomában lovasság következik, utánuk pedig számos motorizált csoport oszlopa, amelyek csak a jelre várnak, hogy az előnyomulást megkezdjék. Még az ilyen áttörésnek is csak akkor van hadászati sikere, ha ezt az arcvonal több pontján hajtják végre.

Ezeket az orosz gondolatokat és célkitűzéseket sajnos nagyon is komolyan kell venni. Az eszközök hozzá Oroszországban megvannak, kezdve az óriási tömegtől egészen a jól kidolgozott háborús iparig. Az erkölcsi és lelki adottságok is megvannak...¹⁰

Mindez azt mutatja, hogy több évvel Eimansberger és Gunderian könyvének megjelenése előtt (1934—1937) a Szovjetunióban kidolgozták a jövő hadműveleteinek és a páncélos fegyvernem alkalmazásának elméletét. Ennek bizonyítására az adatok sokaságát lehetne még felsorakoztatni.

Az új imperialista háborúra készülő Németország katonai teoretikusai jobban megértették a páncélosok és légielő szerepét, mint francia, angol kollégáik. A faszizmus uralomra jutásáig azonban ők sem jutottak túl a kis hivatásos hadsereg elméletén. Csak 1933-tól a hadsereg fejlesztésével párhuzamosan látnak hozzá az elméleti, szervezési és technikai problémák megoldásához. Alaposan tanulmányozták a szovjet, francia, angol katonai elméleteket. A Szovjetunióban elért eredmények

¹⁰ „Militär Wochenblatt” 1935. IV.

alapján hozzáláttak a páncélos és gépesített csapatok fejlesztéséhez.

Guderiannek 1937-ben megjelent „Achtung! Panzer!” című műve azért íródott, hogy elfogadtassa a páncélosokról vallott nézetét a német katonai közvéleménnyel, mert annak ellenére, hogy 1935-ben három páncélos hadosztályt állítottak fel, Németországban is idegenkedtek a páncélosok önálló alkalmazásától. A nyugateurópai hadseregek technikailag alacsony műveltségű, lovas tisztjei alig értették meg a gépesítés jelentőségét és még nehezebben szoktak hozzá a benzin szagához. Guderian követeli, hogy páncélos hadosztályokat, hadtesteket állítsanak fel és azokat kis arcvonalszakaszon nagy tömegben alkalmazzák. Fejtegetései lényegében semmi újat sem hoztak, csak Eimansberger osztrák tábornok nézeteit fejlesztette tovább, illetve a Szovjetunióban már rég megoldott kérdés német változatát dolgozta ki.

Guderian könyve és a páncélosokról írott cikkei komoly szerepet játszottak a német fasiszta hadművészet elméletének kialakításában. Fejtegetései azonban nem voltak mentesek a túlzásoktól, mert rendkívüli módon túlértékelték a páncélos csapatok szerepét és leértékelték a többi fegyvernemet. Ez hiba volt, mert a II. világháborúban az összes haderő és fegyvernem szoros együttműködése nélkül nem lehetett sikeresen harcolni. Guderian elmélete csak gyenge ellenféllel szemben volt hatásos, azonban a technikailag jól felfegyverzett, korszerű hadművészeti elvek alapján, hősiesen harcoló szovjet hadsereggel szemben már nem állta ki a próbát. Tuhacsevszkij már 1931-ben „A háború új kérdései” című munkájában figyelmezteti a katonai vezetőket: „Más dolog harckocsikkal az ellenség lovassága, és egészen más annak harckocsijai ellen harcolni”.¹¹

Horváth elvtársnak a páncélos fegyvernem fejlődéséről, szervezéséről és alkalmazásáról írt fejtegetéseit ezzel a teljeségre nem törekvő néhány megjegyzéssel szeretném kiegészíteni. Így talán még világosabbá válik a páncélosok szerepe az 1940 tavaszi nyugateurópai hadjárat eseményeiben. Végeredményben a háború előtti katonai elméletek próbájának vagyunk tanúi. A francia hadművészet teljes csődöt vallott, míg a német a gyakorlat alapján tovább változott. Nem egyszerűen arról van szó, hogy kinek mennyi hadosztálya, mennyi harckocsija, milyen minőségű technikája van, hanem arról, hogy a meglévő hadosztályokat, az új technikát milyen szervezési formákban, milyen módon alkalmazzák. A számszerű és tech-

¹¹ Voенно Историесесzkй Зсурнал. 1962. 2. sz. 67. old.

nikai egybevetés nem sokat mond, mert hiszen a szövetségeseknek több harckocsijuk volt és technikai szempontból sem maradtak le komolyan a németektől. Ha gyorsaságban nem is érték el ellenfeleiket, de például páncélvédetségben igen. A döntő, hogy a németek a páncélosokat az áttörés és a manőverezés eszközeinek tekintették és ezért tömegesen páncélos csoportban, hadtestekben alkalmazták. Ezzel szemben a szövetségesek a védelem megerősítésére vetették harcba, túlnyomó többségüket zászlóaljakra szervezték és széles arcvonalon egyenlően osztották el. Ezenkívül a Maginot vonal és a Csatorna közt nem hoztak létre mélyen lépcsőzött védelmet, illetve nem szállták meg időben a belga erődrendszert és ezzel lehetővé tették a szakasz gyors áttörését. Ezt a hibát azért követték el, mert nem értették meg, hogy a gépek tömeges megjelenése az első világháborúhoz viszonyítva rendkívüli módon felgyorsította a támadás ütemét. Passzív hadászati elgondolásaik miatt a németeknek nem kellett félni a francia hadsereg ellencsapásaitól. A francia vezérkar minden törekvése arra irányult, hogy megállítsa a németek előnyomulását és állóharcra kényszerítse őket. Akaratukat azonban nem tudták keresztülvinni, mert nem rendelkeztek kellő páncélelhárító eszközökkel és ellencsapások mérésére alkalmas páncélos magasabbegységekkel. Ezért nem voltak képesek megállítani az előretörő német páncélos ékeket, amelyek a harcászati mélység áttörése után kijutottak a hadműveleti, majd hadászati mélységbe a La Manche csatornához és ezzel bekerítették Flandriában a szövetséges erők zömét. Ez azután el is döntötte a hadjárat kérdését.

Borus elvtárs Horváth alez. elvtárs tanulmányáról írt megjegyzésében bírálja a szerzőt, hogy a „Fall Rot”-ot nagyon röviden intézte el. Horváth elvtárs erre azzal válaszol, hogy „az 1940. évi nyugateurópai hadjárat kimenetele az első szakaszban eldőlt. A „néhány kérdés” célkitűzés tehát természetesen az első szakaszt igyekezett kritika alá venni”.¹² Ennek ellenére azt hiszem, hogy ebben a kérdésben Borus elvtársnak van igaza, mert hadművészet szempontjából a „Fall Rot” új vonásokat mutat, különösen páncélosok vonatkozásában. A németek a flandriai tapasztalatok alapján átszervezték a páncélos és gépesített magasabbegységeket és az eddig egy páncélos csoport helyett hármat hoztak létre. Ezenkívül az is új vonás, hogy megszüntették a gépkocsizó gyaloghadtesteket és azok állományát a páncélos hadtestekbe osztották be. Vagyis két

¹² HK. 1962. 1. 273. old.

páncélos és egy gépkocsizó gyaloghadosztály alkotott egy páncélos hadtestet. A tapasztalatok ugyanis azt bizonyították, hogy a páncélos magasabbegységek megfelelő gyalogos egységek nélkül nem voltak képesek feladataikat megoldani a hadművelleti mélységben. Ezzel a kérdéssel különben azért is érdemes foglalkozni, mert a „Fall Rot” tapasztalatai alapján a Szovjetunió ellen a fasiszta főparancsnokság már erős páncélos csoportokat szervezet.

Horváth elvtárs tanulmánya még sok gondolatot és vitás problémát vet fel, melyeknek tisztázása a jövő feladata. Ezekre a már eddig is hosszúra nyúlt hozzászólásomban nem akarok kitérni.

A felmerült kérdések sokasága azonban azt hiszem arra figyelmeztet bennünket, hogy többet és alaposabban kellene a II. világháború hadművészeti kérdéseivel foglalkozni. E kérdések tanulmányozása során feltétlenül szükséges a nyugati burzsoá irodalom hamisításainak a leleplezése és a tényekből helyes következtetések levonása. A hadművészettörténettel foglalkozó és aziránt érdeklődő olvasók ennek elősegítését méltán várják a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztőségétől.

Nagy Gábor ezredes